

městnávajícím více než 100 osob technických a svobodných povolání.

Kniha je rozdělena na tři části.

První část členil autor na pět oddílů, chronologicky odpovídajících fázím vývoje postgraduální výchovy ve Spojených státech. Jde o prehistorii do roku 1876, období, zvané revoluce na universitě (1876–1900), období konsolidace a standardizace (od r. 1900 do první světové války), období vyzrávání a rozlišování (mezi světovými válkami) a období obrody a „sklizné“ (po druhé světové válce).

V prvním období (v letech 1876–1905) vzniklo patnáct hlavních amerických vědeckých společností: 1876 Americká chemická asociace, 1883 Americká asociace moderních jazyků, 1884 Americká historická asociace, 1885 Americká ekonomická asociace, 1888 Americká geologická asociace, 1888 Americká matematická asociace, 1889 Americká akademie politických a sociálních věd, 1892 Americká psychologická asociace, 1899 Americká astronomická asociace, 1899 Americká asociace fyziků, 1901 Americká filosofická asociace, 1902 Americká asociace zoologů, 1902 Americká antropologická asociace, 1903 Americká asociace politických věd, 1905 Americká sociologická asociace. Přibližně ve stejné době vznikly vědecké časopisy v každé disciplíně. O něco později byly zakládány obecnější asociace, jako *National Research Council* (1916), *American Council of Learned Societies* (1919) a *Social Science Research Council* (1923). V době mezi světovými válkami se v jednotlivých oborech diferencovaly specifitější společnosti. Tak např. v oblasti sociálních věd: *Ekonomická společnost* (1930), *Americká asociace fyzikálních antropologů* (1930), *Asociace pro americkou populaci* (1932), *Společnost pro psychologické studium sociálního dění* (1936), *Americká kriminologická společnost* (1936), *Společnost sociologie venkova* (1937), *Společnost pro aplikovanou antropologii* (1941), *Asociace hospodářských dějin* (1941), *Americká asociace pro výzkum veřejného mínění* (1945) atd.

V první části knihy najdeme řadu statistických údajů a grafů přehledně seznamujících s trendy v populaci a vzdělání, trendy úrovně dosaženého vzdělání v letech 1880–1958, údaje o distribuci akademických hodností udělených v určitých časových intervalech v jednotlivých vědních oborech.

Druhá část (*Přítomnost*) je rozdělena na čtyři tematické celky vztahující se na nejdůležitější oblasti současné postgraduální výchovy: cíle, instituce, studenty, programy.

Autor se zabývá profesionalizací graduovaných studentů, významem a funkcí akademických hodností. Uvádí fakta o kvalitě, původu a sociálním prostředí studentů, o jejich přípravě a motivaci, o jejich získávání a podpoře. Analyzuje a hodnotí průběh doktorského studia, disertací, závěrečných zkoušek apod. Zajímavé jsou některé informace z této části. Průměrné IQ skóre (měřeno AGCT Wolfem) absolventů jednotlivých typů vysokých škol: studenti lékařských škol — 127, absolventi právnických škol — 124, absolventi přírodovědeckých oborů — 128. Ph. D. přírodních

věd — 133, absolventi studia psychologie — 132, Ph. D. v oboru psychologie — 137, absolventi sociálně vědních oborů — 124, absolventi humanitních oborů — 128.

Průměrný věk nabytí doktorátu v jednotlivých oborech: fyzikální vědy — 29, biologické vědy — 30, sociální vědy — 33, humanitní obory — 35; celkově: umění a vědy — 31, svobodná povolání — 36, skupina vcelku — 32 let.

Průměrný počet stran disertací v jednotlivých oborech: matematika — 71, bakteriologie — 88, fyzika — 96, biologie — 106, chemie — 106, psychologie — 106, fyziologie — 109, botanika — 111, zemědělství — 121, zoologie — 124, inženýrství — 136, geologie — 191, výchova — 199, filosofie — 242, sociologie — 248, ekonomika — 260, hudba — 270, jazyky a literatura — 297, antropologie — 311, angličtina — 317, historie — 352, politická věda — 357; celkově: fyzikální vědy — 105, biologické vědy — 108, svobodná povolání — 171, sociální vědy — 226, humanitní obory — 285 stran.

Třetí část knihy obsahuje souhrn závěrů, jejich komentáře a doporučení, co by se na poli postgraduálního studia v zájmu frekventantů tohoto studia, v zájmu vysokých škol, v zájmu zaměstnávajících institucí i v zájmu celkové administrace a organizace postgraduálního studia mělo dělat.

Dodatek obsahuje poděkování autora všem spolupracovníkům, hlavně Carnegiovu sdružení z New Yorku (Carnegie Corporation of N. Y.); bibliografický seznam, výčet předmětů zkoumání; seznam konzultantů v jednotlivých vědních oborech a přehled otázek, které v rámci výzkumu měli zodpovědět; formuláře dotazníků, které byly v rámci výzkumu rozslány.

Berelsonova kniha je zdrojem kvalitních sociologických informací z oblasti, která je u nás rozvinuta jen sporadicky. Postgraduální studium jednotlivých oborů není u nás srovnatelné, ať už díky historickým vlivům nebo díky disproporcím v nárocích podmiňujících absolutorium na různých typech vysokých škol. Jednotlivé tendence bohužel stále scházejí.

Jiří V. Musil

Sociologia w zakladzie pracy

(pod redakcją S. Widerszpila), Warszawa 1969, s. 218.

Pod tímto názvem vyšel v roce 1969 v polském Wydawnictwie zwiazkowem CRZZ sborník statí věnovaných problémům sociologie práce a průmyslu. Jedná se o práci určenou zejména řídícím pracovníkům a funkcionářům společenských organizací, práci, která v přehledné formě podává výklad jednotlivých sociálních jevů a procesů v průmyslu, jejichž studiem se sociologie zabývá, a informuje i o základních směrech možné aplikace poznatků této vědní disciplíny v řídicí a organizátorské činnosti.

Vzhledem k tomu, že jde o jednu z nejnovějších prací polských sociologů, která dle našeho názoru odráží současný stav a úroveň

rozvoje průmyslové sociologie v polských podmínkách, považujeme za potřebné podrobněji seznámit čtenáře s obsahem i zaměřením jednotlivých dílčích statí a kapitol sborníku.

Úvodní kapitola, nazvaná *Problematika a funkce sociologie průmyslu* (autor S. Widerszpil), se zabývá zejména některými obecnými teoretickými a metodologickými problémy. Jde zde především o charakteristiku a definici předmětu jak obecné sociologie, tak sociologie průmyslu jako jedné z konkrétních sociologických disciplín. Za základní problémové okruhy, na které se zaměřují v převážné míře i konkrétní sociologické výzkumy, autor považuje:

a) společenské podmínky, motivy a výsledky průmyslové práce;

b) průmyslový podnik jako sociální systém, systém skupin a sociálních vztahů, různé elementy sociální struktury podniku;

c) sociální konflikty v průmyslovém podniku a jejich překonávání;

d) průmyslový podnik jako nedílná součást celospolečenského života, společenské podmínky a důsledky zprůměrnění oblasti (str. 5).

Dále v této části práce řeší vztah sociologie průmyslu a některých příbuzných disciplín (zejména psychologie práce, fyziologie práce, ekonomiky průmyslu a dalších) a charakterizuje její základní funkce (poznávací, humanizující — společensko-výchovná a sociotechnická). Další kapitola, nazvaná *Práce a její role v socialistické společnosti* (autor S. Widerszpil), je věnována výkladu sociologických přístupů ke studiu lidské práce, spočívajících zejména ve výzkumech společenské podmíněnosti charakteru a obsahu práce a tím i ve vytváření podmínek a předpokladů pro plnou humanizaci práce za socialismu. Realizace programů humanizace práce je nezbytnou součástí výstavby socialismu — vedle vytváření celospolečenských podmínek umožňujících uskutečnění procesů úplného osvobození práce musí být přímo i v jednotlivých podnicích vypracovány konkrétní programy vycházející z možností a potřeb jednotlivých výrobních úseků a pracovníků. Důsledná realizace těchto programů je jedním ze základních úkolů jak podnikového vedení, tak i společenských organizací.

Kapitola *Utváření socialistického vztahu k práci* (autorka Anna Preissová) popisuje nejdůležitější činitele působící na utváření tohoto vztahu. Autorka věnuje mimořádnou pozornost zejména problémům motivace a struktury lidských potřeb, výběru a formování vztahu ke zvolenému povolání, podmínkám pracovního prostředí a uspokojení z práce, kterým rozumí „...druh pocitu, psychický stav člověka, který má trvalý charakter vyjadřující stav rovnováhy mezi potřebami člověka a jejich uspokojením“ (str. 58). Za základní prostředky utváření socialistického vztahu k práci považuje zejména nejrůznější formy účasti pracujících na řízení (práce ve stranické a odborové organizaci, výrobní porady, formy kolektivní soutěže, racionaliza-torské a zlepšovatelské hnutí).

Další kapitola seznamuje čtenáře s problematikou sociálně psychologických faktorů růstu produktivity práce. Jako základní jsou v této statí analyzovány společensko-demografické činitele (zejména věk a pohlaví), neformální struktura a některé psychické rysy jedince.

V další části práce, nazvané *Socialistický průmyslový podnik*, se Anna Preissová zabývá průmyslovým podnikem jako společenskou organizací a společenským systémem. Pro podnik jakožto formu společenské organizace je typická zejména dělba rolí, koordinace činnosti, hierarchie rolí, existence systému pobídek a systému předávání informací. Společenský systém podniku se pak vytváří na základě vzájemného prolínání prvků formální struktury (která představuje více či méně optimální model vztahů mezi pracovníky) a prvků struktury neformální (vztahů vznikajících živelně a spontánně na základě společných názorů, zvyků, zájmů apod.).

Závěrečná část kapitoly je věnována analýze systému pozic a rolí v průmyslovém podniku, základním faktorům, které ovlivňují realizaci pracovních rolí, a výkladu problematiky sociální pozice a role ředitele, mistra a dělníka.

Stanislav Burchardt ve statí *Sociologické aspekty moci a řízení v socialistickém průmyslovém podniku* podává obecnou charakteristiku moci jako sociálního jevu, rozlišuje mezi administrativními a neadministrativními středisky moci v podniku a charakterizuje jejich vzájemný vztah. Za základní principy, na jejichž základě se utvářejí mocenské vztahy v podniku, pokládá autor hlavní zásady a pravidla řízení socialistické ekonomiky (jednotu politiky a ekonomiky v řízení, demokratický centralismus, plánovitost řízení a zásadu jediného odpovědného vedoucího).

Kapitola nazvanou *Role mezilidských vztahů v uskutečňování cílů humanizace práce* věnuje její autorka Zofia Rummel-Syska výkladu základních typů společenských vztahů a svazků utvářejících se v podmínkách průmyslového podniku. Podrobně charakterizuje činitele vymezující tyto vztahy, přičemž rozlišuje mezi těmi, které jsou dány charakterem podniku (charakter a obsah práce, péče o pracovní podmínky, způsob a metody řízení) a těmi, které jsou podmíněny některými rysy osobnosti jedince (temperament, charakter). Základním nástrojem pro vytváření dobrých a harmonických mezilidských vztahů v podniku je komplex zásad pro provádění personální politiky (zejména systém odměn a trestů, systém pravidelného hodnocení a systém přefazování a povyšování).

Další kapitola, jejímž autorem je S. Widerszpil, pojednává o funkcích společensko-politických organizací v podniku. Podrobně seznamuje čtenáře se základními principy budování a fungování systému dělnické samosprávy v polských podnicích a s vývojem jejich forem. Dotýká se některých problémů vztahů mezi orgány samosprávy a podnikovým vedením a uplatnění role odborové, stranické a mládežnické organizace v závodě.

Halina Szostkiewiczová nazvala svou staf (kapitola IX) *Některé překážky řádného chodu práce v závodě*. Za základní považuje:

- překážky související s technologií a organizací výroby,
- překážky související s materiálním pracovním prostředím a jeho přizpůsobením jedinci,
- jevy a procesy společenské dezorganizace (str. 180).

Základními jevy společenské dezorganizace v podniku (vznikajícími zejména v důsledku neuspokojení základních potřeb jedince) jsou potom konflikty, pracovní úrazy, pracovní absence, fluktuace a konečně alkoholismus a zločinnost. Staf obsahuje podrobnou charakteristiku všech těchto jevů, jejich příčin a důsledků, včetně popisu metod a prostředků, jimiž je možno těmto jevům čelit, resp. jim předcházet.

Závěrečná kapitola sborníku je věnována problémům postavení a úkolu podnikového sociologa. Její autor Stanislav Burchardt vychází z víceletých polských zkušeností a na jejich základě charakterizuje místo sociologa v podniku, základní oblasti jeho činnosti a vztahy k podnikovému vedení i k orgánům dělnické samosprávy. Na řadě konkrétních případů je zde mimo jiné ukázáno, jak práce sociologa pomáhá řešit nejrůznější technické, organizační i provozní potíže podniků a hospodářských organizací.

Autoři práce postihují a charakterizují v podstatě všechny základní problémy, na jejichž studium se sociologie průmyslu zaměřuje. Nedostatkem jak celé práce, tak i jednotlivých statí však je, že shrnutí a analýza poznatků se pohybuje na příliš obecné úrovni. Chybějí sociotechnické závěry, rady a pokyny jak tyto poznatky aplikovat v praxi. To, co bychom tedy nejvíce od takto pojaté práce očekávali (a při úrovni a zkušenostech polské sociologie by to bylo očekávání velice oprávněné), zde chybí.

I některé definice a klasifikace je možno považovat za diskusní — např. rozlišení předmětu sociologie práce a sociologie průmyslu v kapitole I, vymezení základních prvků společenského systému podniku v kapitole V atd. Na závadu je i určitá roztržitost práce — autorům se přes zřejmou snahu nepodařilo odstranit překrývání problematiky v jednotlivých statích (např. s výkladem jednotlivých aspektů neformální struktury se setkáváme v kapitolách IV, V i VI, s problematikou potřeb a jejich uspokojení v kapitolách II a IX).

Přesto však doporučujeme studium recenzované práce jak odborníkům pracujícím v daném oboru (pro konfrontaci názorů, přístupů a stanovisek), tak všem těm, kteří se chtějí v krátké době alespoň rámcově seznámit se základními pojmy i poznatky průmyslové sociologie.

Miloslav Tomšík

Hoši z Unraveling po patnácti letech

Sheldon and Eleanor Glueck, *Delinquents and Nondelinquents in Perspective*, Harvard University Press, Cambridge 1968, s. 268.

Dílo amerických kriminologů manželů Glueckových je úctyhodné. Tito „rodiče moderní kriminologie“ (M. Wolfgang) uveřejnili od dvacátých let, kdy začali publikovat, přes tři sta titulů, z toho půl stovky knižních publikací. Neutuchající elán a vědeckou svěžest si neustále udržují a nemine rok, aby nepřinesli nový výrazný kámen do mozaiky svého celoživotního díla.

Nejznámější jejich prací je *Unraveling Juvenile Delinquency* (1950), o níž bylo referováno také na stránkách tohoto časopisu (ročník 4, č. 5, s. 594an.; ročník 5, č. 1, s. 38an.). Jsou v ní shrnuty výsledky desetileté práce početného štábu odborníků, který na souboru 500 delikventních chlapců a 500 jejich nedelikventních „dvojníků“ podrobně zkoumal 402 různých znaků s cílem zjistit, jakými faktory se delikventi jako celek odlišují od nedelikventů. Ke každému delikventu byl přiřazen nedelikventní „dvojník“, bydlící rovněž v oblasti městského slumu, blízký mu věkem, národnostním původem a úrovní všeobecné inteligence. Záměrnou homogenitou souboru v těchto čtyřech proporcích chtěli autoři vyložit problematické vlivy činitelů, které podle jejich výchozí hypotézy odvádějí stranou pozornost od hlavní oblasti, kde je třeba hledat vlastní kořeny delikvence.

Chlapcům z *Unraveling* bylo v době prvního výzkumu 9 až 17 let. Glueckovi se k nim vrátili ještě dvakrát: v době, kdy chlapci dovršovali svůj 25. rok (1963) a posléze když se blížili 31. roku života. Původní tisící-členný soubor z Bostonu se časem rozprchl po celých Spojených státech; přesto však i po patnácti letech se podařilo výzkumníkům získat potřebné údaje o 438 členech původní delikventní skupiny a o 442 členech skupiny nedelikventní.

Výsledky této práce předkládají nyní Glueckovi ve studii, která je předmětem této recenze. Kniha je rozdělena do tří částí. První (*As They Were as Boys*) stručně rekapituluje hlavní závěry z *Unraveling*. Druhá část (*As They Are as Men*) podává podrobný popis dalších osudů obou protikladných skupin. Závěrečná část (*The Past is Prologue*) obsahuje teoretické zobecnění a praktická doporučení. V dodatcích jsou pak materiály ilustrující důkladnost a metodickou houževnatost, s níž se Glueckovi propracovávají ke svým výsledkům. Čtivá a přehledná kniha je proložena množstvím typizovaných tabulek, v nichž se čtenář snadno orientuje.

1. Hlavní rozdíly, které byly zjištěny mezi skupinami delikventních a nedelikventních chlapců, rekapituluje autoři v rámci tří hledisek: a) rodinného prostředí; b) somatické a psychologické charakteristiky jedinců; c) jejich chování. Jací byli jako hoši? Delikventi vyrůstali v rodinné atmosféře, která nebyla příznivá pro vývoj emocionálně vyrovnaného, šťastného chlapce, připraveného přijímat autoritu školy i širší společnosti. Jevíli se jako nezkrotné, neukázněné, impulzivní děti s velkou potřebou uvolnit vnitřní energii a vybit své emoce. Ve škole brzy zaošťovali za kontrolní skupinou, měli ke škole větší nechut, ke spolužákům byli agresivnější a méně přá-